

Тыва Республиканын Сут-Хол кожууннун
муниципалдыг бюджеттиг ниити билиг албан чери
Ооржак Т-Б. А. аттыг Алдан-Маадыр ортумак ниити билиг школазы

Тыва дыл башкыларынын
методиктиг каттыжыышкынынга
чугаалажып корген

Протоколдун дугаары 1
« 28 » сентябрь 2023г.
М.К. удуртукчузу:
Ооржак /Ооржак Е.Ч./

Чопшээрешкен:
Директорнун ооредилге-
кижизидилге талазы-биле
оралакчызы
Сарылар С.С.
« 28 » сентябрь 2023 ч.

Ажылчын программа

тержанага эртемниге

2023-2024

6к

ооредилге чылы

2

68

клазы

неделяда келир шагы

чылда эртер шагы

Тургускан: Ондар Гада

Сергеевна

Категориязы: 1

2023-2024 оо. чылы

Тайылбыр бижик

6-гы класска төрөөн чогаал эреминге таарыштыр кылдырган ажылчын программа ортумак ниити өөредилгеге хамаарыштыр РФ-тин ФКӨС-түн , Тыва Республиканың өөредилге болгаш эртем яамызының сүмелээни Национал школа хөгжүдөр институтунун 2012 чылда үндүргени «Төрөөн чогаалга күрүнө стандартының», “Тыва аас чогаалы болгаш литература” ниити өөредилге черлеринин 5-11 класстарынга чижек программаның сорулгаларына болгаш негелделеринге дүүштүр кылган.

Школага тыва аас чогаалы болгаш литератураны өөредиринин сорулгалары

Өөредилгиг:

- чогаал сөзүглелинин тургузуун, уран-чеченин, ооң дылының онзагай талаларын, идея-тематиктиг уткаын, композициязын ханы сайгартып;
- чогаалдың теориязының эге билиглеринге даянып, чечен чогаалдың аймаан, жанрын, хевирин, ооң бижиттинген төөгүзүн чыып;
- чечен чогаалдың онзагайын уран чүүлдүн өске хевирлери-биле деңнеп, орус болгаш өске-даа чоннарның литературазында тыва чогаалдарның идея-тематиказы-биле хөөннөш уткалыг чогаалдарны деңнеп;
- чогаал сайгарарына ажыглаар янзы-бүрү медээ-сүмелерни (Интернет четкизи, словарьлар, библиографтыг-справочниктер, энциклопедиялар) ажыглап сайгарарын өөредир.

Сайзырадыр:

- уругларның амыдыралче бот-тускайлаң медеделдиг көрүжүн хевирлеп, чогаадыкчы арга-шинээн;
- аас болгаш бижимел чугааны делгеренгей, утказына дүүштүр шын ажыглап, сайгарарын.

Кижизидилгелиг:

- сагыш-сеткили байлак, мөзү-бүдүжү чаагай, эптиг-чөптүг;
- кижилерге, төрөөн черинге, бойдузунга ынак, хумагалыг;
- хамааты бот-меделери бедик; ада-чурт төөгүзүн үнелеп билир;
- номчулгага сонuurгалдыг, чогаадыкчы езу-биле боданып, бодунун туружун амыдыралдың кандыг-даа байдалында камгалап билир кижини кижизидер.

Тыва чогаал төөгүнү камгалап арттырырынга чугула, өзүп орар салгалдың мөзү-шынарын хевирлээринге онза чугула рольду ойнап чоруур. Тываныё чогаалчыларыныё бижээни амыдыралчы, төөгүлүг чогаалдары сценага боттанып, көркчүлерге эстетиктиг таалады берип чоруур.

Литература бүгү талалыг сайзыраёгай, бедик культуралыг, төрөөн болгаш хөй националдыг Россия чоннарыныё культуразын, ооё байлаан, найыралын үнелеп билир; чараш мөзү-бүдүштүг, бодунуё үзел-бодалын, хамааты туружун камгалап шыдаар дыл-домаа сайзыраёгай хамааты кижини хевирлээр күштүг, аргалыг, бодунга болгаш долгандыр хүрээлелге чөптүг хамаарылгалыг, шүгүмчүлелдиг болурун чечен чогаал кижизидер. Чечен чогаалды ханы сайгарып номчууру угаап-боданырыныё арга-шинээн сайзырадыр, чогаалчыныё делегейи-биле, ооё чогаал бижиир аян-хөөнү-биле чоок таныжары болур.

Чогаал делегейи-биле харылзаа уругларны орус болгаш делегей литературазыныё шылгараёгай чогаалдары-биле таныжарынга, тыва чогаалды кожа-хелбээ чоннарныё чогаалдары-биле деёнеп сайгарарынга, оларныё чоок болгаш ылгалдыг талаларын тодарадып өөредиринге чогумчалыг байдалды тургузуп бээр..

Тыва чогаалдыё өзөөн национал литератураныё алдын фондузунда кирген чогаалдар тургузуп турар.

Уран сөс чүгле сеткил хөлзээшकिनни оттурар эвес, сөстүң онзагай чаражын, ханы утказын медреселдини-биле сайгарып билиринге чаёчыктырар. Чечен чогаал сайгарылгазы төөгү, философия, психология, педагогика, уран чурулга эртемнери-биле чергелештир к\сеттинер.

Уругларныё чугаа сайзыралынга, чугаа культуразынга, хөй-ниити харылзажылгага тыва чогаал эртеминиё салдары улуг. Чечен чогаал дылы дыл эртеминиё бүгү адырлары-биле холбаалыг болганда, уруглар сөстүң эстетиктиг функцияларын долу сайгарып билир болур ужурлуг. 6-ки класска чогаал дугайында өөрөнгөн билиглерин улам сайзырадып, чаа өөредилге номундалитература теориязынга хамаарыштыр берген билиглерни шиёгээдир.

Чогаал теориязынга хамаарышкан айтырыгларны делгем, өске литературалар-биле чергелештир өөредири.

6-ки класска чогаал уруглар сайгарылгазын *тематиктиг принципке* даянып кылып, чогаал «жанры» болгаш аймактар деп билиглерге даяныр.

Ажыглаар педагогтут технологиялар: чаёчылчаан болгаш чаа үениё технологиялары, медээ-коммуникативтиг технология, кадыкшылды камгалаарынын, оюннарлыг технология, проектилиг технология болгаш өске-даа.

Методтар: шинчилел, дилеп тыварыныё, көргүзүг, проектилиг метод, индукция, анализ, синтез, деңнелге, башкының сөзү, беседа, хайгаарал, өөреникчилерниң бот-тывынгыр ажылы, көргүзүп тайылбырлаарының методу, дилеп тыварынын, төлевилел методу, чогаадыкчы номчулга.

Аргалар: билдинмес айтырыгларга харыыны боттары дилеп тывар, шийтпирлээр ужурлуг айтырыгларга даяныр схема-план тургузары, интернеттен тышкан факт-материалдар-биле ажилдаары.

Класстан дашкаар ажилдар: бот-тускай ажилдар, бөлүктөп ажилдаары, ниити ажилдаары.

Кичээлдерниё чижек хевирлери: Кичээл- «дүлнүүшкүн», кичээл- «ажыл-херекчи оюн», кичээл-конференция, кичээл-концерт, театр-кичээл, бөлүктөп ажилдаарыныё кичээли, кичээл-чогаадыкчы отчет, кичээл-чогаадылга, кичээл-түннел, кичээл-таныжылга, кичээл-фантазия, кичээл-демнежилге, СТМ-кичээл дээш о.ө.

Чылда шупту: 68 шак

Неделяда: 2 шак

Чогаал сайгарылгазынга - 46

Чугаа сайзырадырынга – 5 шак;

Класстан дашкаар номчулгага – 7 шак

Чогаал теориязын өөрениринге – 8 шак

Уругларныё билиин хынаарынга -3

Кириилде болгаш практиктиг кичээл -1

Түннел кичээл -1

6-ки класстыё өөреникчилериниё шийгээдир кол билиглери болгаш мергежилдери:

6-гы классты доозуп тура, өөреникчилер

- алгыш-йөрөөлдерни аас болгаш бижимел чугаага ажыглап билир;
- чогаалдардан алдынган үзүндүлөргө аттарны чогаадып, цитаталыг планны тургузуп билир;

• номчаан чогаалдарының кол-кол болуушкуннарын, аразында харылзааларын тодарадып шыдаар;

• шээжи-биле өөрөнгөн чогаалдарын шын аянын, тода чугаалап билир.

• өөрөнгөн чогаалдарының утказын болгаш ында болуушкуннарын дес-дараалай чугаалаар болгаш оларга презентацияны тургузар;

• чогаалда чуруттунган кол болгаш ийиги чергениң маадырларын тодарадып, оларга аас болгаш бижимел характеристикаларны бээр;

• өөрөнип эрткен сөзүглелдериниң уран-чеченин сайгарбышаан, оларның ужур-дузазын тайылбырлап шыдаар;

• чогаалдыё утказын чугаалаарының аңгы-аңгы хевирлерин (делгеренгей, шилилгелиг, допчулай) чорудуп билир;

• номчаан чүүлүнге бодунуң хамаарылгазын илеретпишаан, кыска үнелелди бижип шыдаар;

• өөрөнгөн чогаалдарынга аас болгаш бижимел ажилдарны күүседип билир;

• словарьларны ажыглап билир болгаш оларны номчаан чогаалдарынга хамаарыштыр чоптук ажыглаар;

• немелде литература-биле база улуг улустуё медээлери-биле ажылдап билир болур ужурлуг.

Материал-техниктиг хандырылга коргузглери

Чогаалчыларның чуруктары, компьтер, ноутбук, мультимедиялыг проектор экран, тестилик

карточкалар, улегер домактарлыг карточкалар, тыва болгаш орус дылдарда тайылбыр

словарьлар тыва тоолдарга үндезилээн мультфильмнер бижиткен дискилер;

тыва чогаалчыларныё ш/л/ктерин аянын номчаан аудиобижидилгелер; чогаалчыларныё

чогаалдарынга чураан иллюстрациялар, чуруктар, уругларныё билиин хынаарынга

белеткээн тест ажилдар, өөрөдилге номнары, техниктиг херекселдер, таблицалар,

схемалар.

Календарь-тематиктиг план.Торээн чогаал.6 класс.

№	Кичээлдин темалары	шагы	Ооредир хуусаазы		тайылбыр
			план езугаар	херек кырында	
1	Кириилде. Литература-состун уран чуулу.	1	14/09		
2	Мифтер болгаш тоолчургу чугаалар	1	15/09		
3	Аас чогаалы. Тоолчургу болгаш тоогу чугаалар. Ай,Хун, Чеди-Хаан.Угер канчап дээрже уне бергенил?	1	16/09		
4	Тоолчургу болгаш тоогу чугаалар.Ай,Хун, «Чеди-Хаан сылдыс». Кизи канчап эн-не куштуг амытан болганыл? Кускенин чылга киргени.	1	16/09		
5	Тоолчургу, тоогу чугаалар. Уттуг-Хая, Теве-Адар, Хайыракан деп черлернин тывылганы.	1	17/09		
6	«Амыр-Санаа» дугайында тоолчургу чугаа.	1	18/09		
7	Хоомейлээр Будукпен дугайында тоолчургу чугаа.	1	19/09		
8	«Кыры соогу» дугайында тоолчургу чугаа.	1	20/09		
9	Кл. д.н. Тоолчургу болгаш тоогу чугаалар. Д.С. Куулар «Кыс – Халыыр»	1	21/09		
10	Тыва улустун тоолчургу, тоогу чугаалары	1	22/09		
11	Тыва улустун ырлары, кожамыктар. Теория	1	23/09		
12	Тыва улустун ырлары «Межегей», «Самагалдай», «Хандагайты» , «Одуген тайга», «Чашпы Хем» «Догэ-Баары».	1	24/09		
13	Тыва улустун ырлары «Одуген тайга», «Чашпы Хем» «Догээ-Баары».	1	25/09		
14	Тооруктуг долгай тандым...., «Кадарчы»	1	26/09		
15	«Ала караан дешкен болза». «Очаландан кедилерин, «Алды баштыг Кара-Дагны»	1	27/09		
16	Кл.д. н. Улустун ырылары	1	28/09		
17	Алгыш-йорээлдер. Ог-буле туткан аныяктарга алгыш йорээлдер. Шуулген могогега мактал	1	29/09		
18	Анчынын чалбары. Аътка мактал. Оран-тандыга чалбарыг	1	30/09		
19	Хам алгыштары. Ондар Шокар-Хамнын тайга-сынны алганганы.	1	01/10		
20	Хамнын шагааны алганган алгыжы	1	02/10		
21	Ч.с. Аянныг номчулга	1	03/10		
22	Авторлуг тоолдар. С.А. Сарыг-оол «Агар-Сандан ыаш»	1	04/10		
23	Агар-Сандан ыаш. Дылынын уран-чечени.	1	05/10		
24	Гипербола болгаш литота дугайында билиг.	1	06/10		
25	Кл.д.н. Алтаргана. Бурят улустун аас чоаалында триадалар.	1	07/10		
26	Гримм алышкылар. Ак чылан.	1	08/10		
27	С. В. Козлова «Аъттыг шеригжи кыс»	1	09/10		
28	Кл.д.н Кузнецов И.Т. Тайгыылчы тоютчуку. Номчулгазы.	1	10/10		

29	К-Э Кудажы. «Маргылдаа»	1			
30	С.С.Сурун-оол. «Аът биле оор»	1			
31	Иван Крылов. «Шиижек биле Коге-буга»	1			
32	Басня дугайында билиг.	1			
33	С. К. Тока «Араттын созу». «Мерген».	1			
34	Ч.с Аянның номчулга С.Тока «Араттын созу». «Мерген» эгеден узунду.	1			
35	С.К. Тока «Араттын созу». «Тас-Баштыг»	1			
36	С. К. Тока «База кыш»	1			
37	С. К. Тока «Араттын созу».Шаагай.	1			
38	Ч.с Чогаадыг. «Араттын созунде ынак маадырым.	1			
39	Ч.с Чогаадыг-чурук. «Шаагай»	1			
40	С.А.Сарыг-оол. «Ол-ла Маскажык»	1			
41	«Ол-ла Маскажык».Чогаалдын номчулгасы.	1			
42	Чогаалдын дылы,уран-чечен аргалары.	1			
43	Чечен чогаалдын маадырларынын дугайында билиг.	1			
44	Олег Сувакпит. «Буяннын сергези»	1			
45	«Буяннын сергези». Чогаалдын идея,темазы.	1			
46	Хыналда ажыл.	1			
47	М М Дуюнгар «Хлеб»	1			
48	М.Дуюнгар «Хлеб» Чогаалдын кижизидикчи салдары, уран-чечени.	1			
49	А. Неверов. Аыштыг – чемниг Ташкент хоорай	1			
50	Ш. М. Суван «Киж-бурус»	1			
51	«Киж-бурус».Чогаалдын номчулгасы.	1			
52	Тоожуда овур-хевирлернин онзагайы.	1			
53	Ховенмей Ойдан-оол «Эзир».	1			
54	Ховенмей Ойдан-оол «Эзир». Чогаалдын номчулгасы.	1			
55	Ш. М. Суван «Азыранды». Чечен чугаанын кижизидикчи ужур-дузазы. Дылы болгаш уран-чечен .	1			
56	Проза болгаш шулук чогаалынын ылгавырлыг талалары	1			
57	С. А. Сарыг-оол Кус.	1			
58	М .Б. Доржу «Экии,Тывам!»	1			
59	М. Кенин-Лопсан. Авамнын оо. Пафос	1			
60	Отеген (Утеген) Оралбаев. Тыва черге могойиг	1			
61	А. А. Даржай «Огге йорээл».Тема,идеязы	1			
62	Салчак Молдурга. Амытаннар чылы.	1			
63	В. Ш. Кок-оол. «Чаргы»	1			
64	«Чаргы». Чогаалдын кижизидикчи шынарлары, дылы, уран-чечени.	1			
65	Е Т Танова. «Илбилиг согун» Номчулгасы.	1			

Пронумеровано,
проиндексировано и
закреплено печатью
всего _____ страниц.

Директор школы:

Е.В. Ондар

